

УДК 78.07:378.147

ШЕВЧЕНКО Ю. А.

м. Миколаїв, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ КОЛЕКТИВІВ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ МУЗИКИ

У статті йдеться про особливості організації роботи музично-інструментальних колективів майбутніми вчителями музики. У результаті теоретичного вивчення цього питання була виділена сукупність організаційних форм, які дозволяють певним чином вирішувати вказану проблему.

Ключові слова: оркестр народних інструментів, колективне музикування, художньо-творча діяльність, професійно-педагогічна діяльність майбутнього вчителя музики.

Актуальність теми. В системі професійно-педагогічної освіти здійснюється підготовка майбутніх учителів музики, які покликані вирішувати складний комплекс завдань, пов'язаних з духовним розвитком дітей та молоді, формуванням у них естетичного ставлення до прекрасного в дійсності та мистецтві, стимулюванням творчої активності у сфері художньої культури. Майбутні учителі музики набувають професійний досвід, спираючись на який вони послідовно визначають перспективні кроки своєї педагогічної діяльності, виражено підходять до розв'язання складних ситуацій навчально-виховного процесу, у якому особливе місце займає музичне мистецтво, сповнене ідеями добра і краси, можливостями передачі молодому поколінню витончених почуттів і думок, а також естетичного ставлення до навколишньої дійсності, природи, людських відносин, творчості тощо.

Сучасна соціокультурна освіта характеризується складними і суперечливими тенденціями, які вимагають переосмислення змісту підготовки фахівців, наближення навчальної і виховної діяльності до виявлення і розвитку сутнісних рис особистості. Сьогодні соціальний обов'язок молодій людині виявляється в її здатності до творчого засвоєння цінностей культури, до постійного культурного самовдосконалення. Система вищої освіти, в свою чергу, повинна формувати вчителя, який, поряд з художньо-творчою, повинен здійснювати організаторську, художньо-освітню і навчально-виховну діяльність.

Одним із визначальних професійних завдань майбутнього вчителя музики є виконання соціокультурної місії провідника в опануванні безмежного світу національного і світового музичного мистецтва, збагачення на цій основі духовного потенціалу школярів. У світлі вищезазначених тенденцій актуалізується необхідність розглянути процес підготовки майбутнього вчителя музики з тих позицій, що готовність до його майбутньої педагогічної взаємодії з учнями

ми в якості керівника повинна формуватись ще в межах навчального середовища вищого навчального закладу. Створення адекватних педагогічних засобів формування комунікативного досвіду, різні форми організації навчальної діяльності, які розвивають особистість, виявлення психолого-педагогічних механізмів впливу колективної співтворчості на особистість – також є актуальними напрямками дослідження проблеми розвитку орієнтації вчителів музики для колективного музикування.

Постановка проблеми. Професійно-педагогічна діяльність вчителя музики передбачає використання переважно колективних форм організації навчально-виховного процесу як під час проведення музичних занять, так і в позанавчальній мистецькій роботі. Одним з перспективних напрямків підготовки до практичної педагогічної роботи є участь студентів у колективній творчій діяльності, що поєднує загальнопедагогічні й суто мистецькі творчі завдання, будується в умовах взаємної довіри, взаємодопомоги, дружніх стосунків, сприяє виявленню творчих можливостей в процесі творчого співробітництва.

Підготовка вчителя музики до організації художньо-творчої діяльності дитячих музично-інструментальних колективів має культурологічне значення, бо організовуючи художньо-творчу діяльність дітей, учитель музики активно пропагує музичне мистецтво, розкриває естетичну цінність народної творчості, розвиває високі традиції інструментального виконавства, розширює можливості постійного спілкування молоді з цінностями художньо-естетичної культури. Організація вчителями музики художньо-творчої діяльності дитячих музично-інструментальних колективів засвідчує особливий досвід співпраці з учнями, використання широкого арсеналу засобів впливу на їх свідомість і ставлення до мистецтва, упровадження на практиці оригінальних методів освітньо-виховної робо-

ти. Важливість цієї діяльності вимагає цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів музики до успішного виконання покладених на них освітньо-виховних функцій.

Необхідність успішного розв'язання означеної проблеми спонукає вчених у галузі філософії, естетики, культурології, мистецтвознавства, педагогіки, психології до наукового пошуку. Так, ця проблема знайшла певне висвітлення в науково-педагогічній літературі. Зокрема, у працях з філософії та естетики (А. Азархін, В. Кремень, І. Ляшенко, В. Мазепа, В. Міхальов, В. Шинкарук) наголошується на необхідності подальшого розвитку художньої та естетичної культури, залучення особистості до світу художніх цінностей, організації неперервної освіти. Дослідження культурологічної спрямованості (І. Зязюн, Т. Іванова, Л. Настенко) присвячені таким питанням, як культурологічна функція вищої педагогічної освіти, умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя. У працях з мистецтвознавства (В. Белікова, Голубовська, П. Іванов, В. Комаренко, В. Лебедев, В. Рябінін, Г. Хоткевич) висвітлюються питання музичного виконавства як виду художньо-творчої діяльності, гри оркестру українських народних інструментів, шумових оркестрів, народно-інструментальних ансамблів, особливостей музичних інструментів українського народу.

У дослідженнях з теорії та методики навчання музики й музичного виховання (І. Барановська, Т. Борисенко, Т. Браніцька, Б. Брилін, В. Гапон, В. Дряпіка, Т. Жигінас, Л. Іванова, В. Лапченко, В. Лебедев, Л. Паньків, Є. Печерська, Л. Руденко та ін.) аналізуються шляхи формування в учнів інтересу до народної музики та художнього виконавства, підготовки учнів до сприймання інструментальної музики, оцінки та інтерпретації музичних творів, методики навчання гри в оркестрі народних інструментів, розвитку творчої активності дітей на уроках музики, організації колективної народно-інструментальної творчості підлітків у процесі аматорської діяльності.

Водночас в умовах вищої педагогічної освіти існують протиріччя між потенційними освітньо-виховними можливостями вищої школи та їх обмеженим використанням у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики до організації художньо-творчої діяльності музично-інструментальних колективів; між багатоаспектним змістом зазначеної підготовки та відсутністю системного підходу до його засвоєння; між теоретичними знаннями студентів та їх практичним досвідом організації художньо-творчої діяльності дітей у школі.

Метою дослідження є розкриття особливостей організації роботи музично-інструментальних колективів майбутніми вчителями музики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значне місце у професійній підготовці майбутніх учителів музики займає колективне музикування. Навчання гри на дитячих музичних інструментах є першим ступенем колективного інструментального музикування. Під терміном «колективне інструментальне музикування» мається на увазі музично-виконавська діяльність в оркестрі, яка дозволяє гранично задовольнити музичні інтереси і розкрити творчі можливості виконавців різного віку.

Питання, пов'язані з дитячою музично-інструментальною діяльністю, вивченням способів формування художнього сприйняття та музично-творчого розвитку дітей, досліджували Б.Яворський, Б.Асаф'єв, В.Каратигін, Н.Брюсова, В.Шацька, З.Кодаї та ін.[4]

Значення колективного інструментального музикування в музичному вихованні школярів величезна. Ряд наукових досліджень, як і наші власні спостереження, свідчать про великий інтерес дітей до даної форми музичної діяльності. Інтерес до гри на музичних інструментах у дітей посилюється в міру того, як вони опановують ці інструменти і впевнено почувають себе при виконанні творів. Діти із задоволенням беруть участь у спільному музикуванні, концертних виступах. Для майбутнього вчителя музики треба наголосити на тому, що інструментальне музикування:

- По-перше, перешкоджає виникненню у дітей «бар'єру неповноцінності».
- По-друге, твір і підбір мелодій по слуху дозволяє успішно розвивати у дітей звуковисотний слух, а гра в ансамблі з іншими інструментами – тембровий ладової слух.
- По-третє, інструментальне музикування є важливим джерелом пізнання музичних явищ і закономірностей, осягнення засобів музичної виразності.
- По-четверте (і це важливо відзначити), інструментальне музикування розвиває увагу, волю до подолання труднощів, почуття відповідальності за спільну справу.

Найбільш поширеними на мистецьких факультетах педагогічних вищих навчальних закладів є оркестри народних інструментів. Важливою проблемою для їх керівників є формування репертуару, доступного для виконання колективом і водночас цікавого як для виконавців, так і для аудиторії слухачів. Як засвідчує практика, такі колективи мають так звані «постійний репертуар» [5; 41]. Він складається з оригінальних творів для оркестру, перекладень

партитур симфонічної і камерної музики, інструментовок фортепіанної, скрипкової літератури, творів для баяна, різних видів ансамблів тощо. Це, як правило, музичні твори, які найбільше відповідають виконавським можливостям колективу, дозволяють йому повною мірою виявити свій творчий потенціал, дають значний навчально-виховний ефект. Вміле пристосування репертуару до реальних можливостей певного оркестру – один з важливих чинників творчої діяльності керівника. Адже навіть серед друкованих творів він знайде небагато таких, де партитури не потребують відповідних переробок з орієнтацією на конкретний склад оркестру.

Важливе місце в репертуарі оркестру повинна займати народна музика: інструментовки та обробки народних пісень і танців, варіації, фантазії на народні теми. Проте постійний репертуар зазнає систематичних змін у зв'язку з динамікою розвитку колективу і потребує постійного оновлення. На жаль, друкованої літератури для народних оркестрів недостатньо. Сьогодні практично відсутні аранжування сучасної народної, популярної музики, бракує перекладів української та світової класики. Одним із шляхів розв'язання окресленої проблеми може стати створення і впровадження у практику роботи народних оркестрів аранжувань та опрацювань музичних творів, зроблених безпосередньо керівниками таких колективів.

В практичній педагогічній роботі з народним оркестром народних інструментів ми використовували досвід керівників оркестрових колективів та науковців І.Блізниченко, П. Іванов, В. Комаренко, О.Комінарець, В. Лапченко, В.Підпригора, В. Попонов, І.Середа, Ю.Шевченко В.Яротнік та ін. Спираючись на їх надбання, основними складовими методики роботи в студентському оркестровому колективі нами були визначені: комунікативно-діяльнісний підхід на основі нетрадиційної технології навчання: глобальність та різноманітність подання матеріалу, засвоєння його в процесі колективного музикування, змістовність та поступове ускладнення навчального матеріалу, виконавських завдань, тісний зв'язок теорії і практики; поступове скорочення інтервалу між засвоєнням нового музичного матеріалу та показом його в концертному виступі; організація процесу навчання на основі вирішення проблемних ситуацій; забезпечення психофізіологічного комфорту оркестрантів, акцентування на дружніх проявах у колективі, стимулювання естетичної позиції його учасників, обмін відчуттями, враженнями тощо [3; 53].

Творча діяльність колективу включає такі компоненти: стимулюючо-продуктивний, евристичний, креативний [1; 13].

Практичні методи застосовувались нами на основі попередньо здобутих знань у ситуаціях, наближених до майбутньої професійної діяльності під час репетицій та в концертних виступах. Виходячи з позицій О. Рудницької [8; 37–38], робота ґрунтувалась на дидактичних принципах активності, наочності, доступності, систематичності, міцності засвоєння знань, єдності теорії та практики, індивідуального підходу до кожного учасника колективу. Ефективність будь-якої педагогічної взаємодії, організованої педагогом як на занятті, так і поза ним, зумовлена не тільки вибором предметних технологій чи методик, а й «умінням управляти емоційними контактами з виконавцями, творчо вибудовувати систему педагогічно доцільних взаємовідносин, конструктивно вирішувати протиріччя і конфлікти, що виникають. Професійність сучасного вчителя виявляється в тому, що комунікативні задачі він вирішує не стільки на інтуїтивному, скільки на свідомому рівні, спираючись на знання психолого-педагогічних закономірностей» [8, 7 – 8].

У зв'язку з цим використовувались інформаційно-репродуктивні методи – методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю студентів; проблемно-пошукові методи – організації та стимулювання самостійної діяльності студентів, розвитку їх творчої активності. Виходячи з цього, провідними завданнями навчально-виховного процесу в колективі були добір стилістично-різноманітного репертуару, створення інтерпретацій відомих творів та правильне розкриття їх змісту.

Навчальний репертуар студентського музичного колективу повинен бути реальним, тобто відповідати виконавському рівню, бути цікавим для учасників і слухачів [9; 139–140]; варіативним, постійно оновлюватись, включати різноманітні зразки світових традицій, сучасної вітчизняної творчої практики у розмаїтті національних форм [8; 213–214]; викликати естетичне захоплення виконавців, бути технічно доступним, змістовним [7; 19]; збагачувати студентів практичним досвідом ансамблевій майстерності, удосконалювати вже набуті уміння та навички спільного музикування, виявляти найцінніші риси індивідуальності кожного з учасників виконавської співдружності, не викликати внутрішнього несприйняття [9; 6–13]; виховувати творчу активність студентів шляхом заохочення до вибору репертуарних творів [2; 32].

Взаємозв'язок і взаємозалежність індивідуального і колективного виконавства вимагають будувати заняття за двома зразками: колективні заняття, що сприяють розвитку індивідуальності, та індивідуальні заняття, які розвивають здібності до колективного музикування. У роботі з колективом використовуються такі види занять як індивідуальні, групові та загальні (зведені).

Щоб організувати учбовий процес в народному оркестрі, керівник повинен знати методику навчання гри на кожному з інструментів, методику, яка забезпечувала б при найменших витратах часу і зусиль максимальну ефективність.

Колективна форма занять оркестрового класу без перебільшення можна вважати справжньою педагогічною лабораторією, в якій в умовах навчально-виховного репетиційного процесу формується особистість майбутнього вчителя-музиканта. Творча атмосфера, втілення образно-емоційного змісту музичних творів дає можливість удосконалювати пізнавально-світоглядну, емоційно-вольову та дієву сфери особистості як студентів, так і викладачів-керівників, що потребує від суб'єктів цього процесу не тільки ділового, але й особистісного взаємопониження.

Творчо-виконавські навички студентів набуваються у процесі різних видів занять. Робота в оркестрі дозволяє використовувати різноманітні засоби виразності: прискорення та сповільнення темпу, посилення та зменшення звуку, паузи, фермати. Використання таких прийомів вимагає від музикантів уміння відчувати один одного для досягнення злагодженості у виконанні твору, а, отже, є важливим фактором професійного зростання учасників студентського оркестрового колективу, умовою підвищення рівня їхньої професійної культури.

Думка всіх видатних музикантів сходиться на тому, що приступаючи до вивчення музичного твору необхідно найперше одержати про нього загальне уявлення, зрозуміти і відчути його домінуючий настрій. Це досягається шляхом перегляду і програвання твору в процесі якого визначаються контури майбутнього виконавського плану. У виконавців високої кваліфікації повна художня уява виникає вже на самому початку вивчення нотного тексту.

Першим етапом є *методико-виконавська підготовка*, яка включає засвоєння навичок інтерпретації. Сюди належить: опрацювання фахової літератури з питань виконавства, історії, естетики та теорії музичного мистецтва; опанування технічних виконавських навичок; вивчення

музичного тексту на рівні власної партії та її місця у колективному виконанні; усвідомлення власної функції в ансамблі (акомпанемент, паритетний ансамбль, виконувати соло у супроводі колективу, чергування вказаних функцій); співпраця з колективом і диригентом з метою визначення оптимального художнього прочитання твору; досягнення відповідності естетично-художнього уявлення та реальної інтерпретації у складі колективу.

Другим етапом є *організаційно-керівна підготовка*, яку складає наступний перелік компонентів: створення психологічно-збалансованої моделі виконавського колективу, врахування оптимальних співвідношень ролевих функцій учасників з огляду на реалізацію творчого потенціалу розкриття кожної особистості, з урахуванням схильностей, художніх смаків і потреб, творчого заохочення до участі у виконанні; ґрунтовна робота над моделлю інтерпретації, драматургії, вербального образу твору, побудова структури етапів подолання його технічних труднощів, підготовка до художнього сприйняття мистецького завдання колективом в цілості; конструктивна робота над виконавським репертуаром (коректура, редагування партій, створення технічних вправ на подолання певних видів труднощів, настроювання-розігрування тощо); творча робота над виконавським репертуаром (переклад, аранжування, обробка, оригінальна зумовлена творчість, вільна творчість).

Важливим елементом та підсумком навчально-виховної роботи в студентському оркестровому колективі є публічний виступ – концертне виконавство як показник проведеної роботи, що коригує виконання, сповнює радості, переживання, розширює кругозір, формує суспільну активність та дозволяє побачити результат репетиційної роботи. Необхідно відзначити, що цільова установка репетиційного процесу саме на концертний виступ змінює характер музично-пізнавальної діяльності учасників студентського колективу, викликає позитивне ставлення до занять, пробуджує інтерес до подолання будь-яких труднощів на шляху вдосконалення виконавської майстерності.

Висновки. Усвідомлення важливості вказаної проблеми зумовлює пошук шляхів, які б дозволяли її вирішувати і тим самим забезпечувати умови для успішної організації художньо-творчої діяльності дитячих музично-інструментальних колективів. У результаті теоретичного вивчення цього питання була виділена сукупність організаційних форм, які дозволяють певним чином вирішувати вказану проблему.

Література

1. Бабіч Д.Р. Формування виконавської майстерності майбутніх артистів естрадних ансамблів: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський національний університет культури і мистецтв. — К., 2004. — 22 с.
2. Захаров В.К. Шляхи економічного виховання спеціалістів у цілісному процесі їх підготовки у вузі культури Питання культурології: Міжвідомчий збірник наукових статей. Вип. 15 // Ред. кол.: О.Г. Миронюк (головний ред.), О.Д. Глушич та ін. — К., 1997. — С. 50—58.
3. Зелений В.М. Работа в классе ансамбля. — Минск: Вышэйшая школа, 1979. — 60 с: ил. нот.
4. Іваницький А.І. Українська народна музична творчість: Посібник для вищ. та серед. учб. закладів. — К.: Музична Україна, 1990. — 336 с.
5. Ільченко О.О. Формування репертуару для самодіяльного оркестру народних інструментів // Репертуар колективів художньої самодіяльності; Метод. рек. для керівників колективів муз. худож. самодіяльності. Зб. статей / Упор. О.Г. Миронюк. К.: Муз. Україна, 1985. — 49 с, нот.
6. Капустин Ю.В. Музикант-исполнитель и публика. Л.: Музыка, 1985. 160 с: ил.
7. Левко О. Пути становления жанра камерно — инструментального ансамбля в творчестве русских советских композиторе 60—70-х годов: Автореф. дис. .. канд. искусствоведения: 17.00.02/ Моск. гос. консерватори» им. П.И.Чайковского. — М., 1989. — 23 с.
8. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник. К.: ІЗМН, 1998.—248 с.
9. Шеремет М. Формування особистості засобами музики. — Суми.: МКВВП Мрія. 1992. — 235 с.

ШЕВЧЕНКО Ю. А.

ОРГАНИЗАЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУЗЫКАЛЬНО-ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ КОЛЛЕКТИВОВ БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ МУЗЫКИ

В статье речь идет об особенностях организации работы музыкально-инструментальных коллективов будущими учителями музыки. В результате теоретического изучения этого вопроса была выделена совокупность организационных форм, которые позволяют определенным образом решать данную проблему.

Ключевые слова: оркестр народных инструментов, коллективное музицирование, художественно-творческая деятельность, профессионально-педагогическая деятельность учителя музыки.

SHEVCHENKO Ju. A.

ORGANIZATION OF ARTISTIC AND CREATIVE ACTIVITY OF MUSICAL AND INSTRUMENTAL COLLECTIVES OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC

The article tells about the features of the organization of the musical-instrument ensembles by future music teachers. A theoretical study of this issue has been allocated a set of organizational forms that allow a certain way to solve this problem. Such forms include: training of managers musical-instrument ensembles in the schools of art and culture, self-education and self-improvement, training and familiarization with teaching experience, participation in festivals, parades, art competitions, professional and pedagogical training of future music teachers and improving their Postgraduate qualification in the system of teacher education.

Key words: folk instruments orchestra, collective music, art, creative activity, professional-pedagogical activity of the future teachers of music.